

Наталія Колосова

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МОТИВАЦІЇ ЯК ЗАСАДИ ДЛЯ НАДАННЯ ДІТЯМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

Метою статті є аналіз теоретичних і методичних підходів щодо формування мотивації майбутніх педагогів. У статті представлена структурна характеристика понять мотивація, мотиви. Автор обґрунтовує необхідність цілеспрямованого формування мотивації майбутніх педагогів як засади для надання дітям педагогічної підтримки. Особлива увага приділяється описуванню методичних аспектів цього процесу в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: педагогічна підтримка, мотиви, мотивація, гуманістична спрямованість, особистісно орієнтований підхід, моніторинг.

Сучасна освітня ситуація в Україні характеризується зміною провідних педагогічних концепцій у бік гуманізації та індивідуалізації. Гуманізм в освіті – насамперед визнання самоцінності кожної людини, забезпечення її внутрішньої і зовнішньої свободи. Це спричиняє в останні десятиліття появу педагогічних систем, теорій, концепцій, орієнтованих на саморозвиток особистості дитини, на різні способи її підтримки. Так, О. С. Газманом у кінці минулого століття було виділено особливий вид педагогічної діяльності, що забезпечує індивідуалізацію та гуманізацію освіти – педагогічна допомога і підтримка дитини в її особистісному розвитку [1]. Актуальність та ефективність педагогічної підтримки зумовили необхідність цілеспрямованої підготовки педагогів до її реалізації, формування мотивації як засади для надання підтримки дітям.

Проблема мотивації взагалі, і в тому числі професійної підготовки і професійної діяльності, є одним з напрямів психологічних досліджень, який активно розробляється. Загальні проблеми мотивації досліджуються в межах різних парадигмальних підходів психології (Дж. Аткинсон, К. Левін, У. Макдауголл, А. Маслоу, Х. Хекхаузен). Серед вітчизняних учених найбільш відомими є праці Л. Божович, Л. Виготського, В. Вілюнаса, Є. Ільїна, В. Ковальова, О. Лазурського, О. Леонтьєва, А. Маркової, С. Рубінштейна, Л. Славіної, П. Якобсона та ін. Серед українських психологів найбільш відомі роботи Г. Балла, М. Боришевського, О. Дусавицького, Г. Костюка, С. Максименка, В. Семиченко, О. Скрипченка, Ю. Швалба та ін. У працях цих авторів розкрито види і генезу мотивів, функції мотивів у детермінації життєдіяльності людини, особливості структури мотиваційної сфери особистості, мотиваційні основи професійної діяльності.

Необхідно відзначити, що хоч проблема мотивації майбутніх педагогів досліджена досить повно, на сьогодні не вирішеними залишаються актуальні питання, зокрема особливості формування мотивації студентів до надання педагогічної підтримки дітей.

Успішне професійне становлення студентів педагогічного навчального закладу неможливе без цілеспрямованого формування в них мотивації, що відбувається на основі розвитку двох груп мотивів (результативних і пізнавальних). У першій групі мотивів пізнавальний інтерес виступає як засіб досягнення мети, а в другій групі він сам виступає метою і в такому разі сприяє виникненню внутрішніх пізнавальних мотивів професійної діяльності в результаті взаємодії студентів між собою та викладачем. У другій групі мотивів студентів цікавить і процес, і зміст нового, тобто того, що пізнається, а в першій – тільки той прагматичний результат, який можна отримати внаслідок пізнавальних зусиль. Отже, мотивація досягнення має бути підпорядкована пізнавальній мотивації, а не навпаки, оскільки це стримує професійний розвиток особистості фахівця. Іншими словами, акцент треба робити не на тому, як студенти діють а на тому, що спонукає їх до дії, заради чого вони здійснюють свої вчинки.

В. Сластьонін, пояснюючи природу взаємодії мети й мотивів педагогічної діяльності, доводить, що класифікація мотивів на домінуючі та ситуативні, внутрішні та зовнішні дозволяє помітити, що коли для майбутніх педагогів навчання їхня діяльність здійснюється з бажанням і відповідальністю, тоді мета діяльності й мотив збігаються. На думку автора, мотиваційна сфера є логічним центром та основою особистості педагога, визначає його професійно-педагогічну і пізнавальну спрямованість [2]. Зміст, глибина, стійкість професійно-педагогічної спрямованості утворюють фундамент особистості педагога. Її основою є потреби, інтереси, нахили, визначальні мотиви діяльності в професійній сфері.

Ми згодні з думкою І. Зазюна, який вважає основою мотивації гуманістичну спрямованість. Згідно з автором, гуманістична спрямованість – це ... спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і діяльністю найвищих духовних цінностей...» [3, с. 30]. Гуманістична спрямованість означає визнання педагогом права дитини на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв здібностей.

У свою чергу, Т. Данилова розглядає гуманістичну спрямованість як багатокомпонентне утворення, у структуру якого входить: високий рівень мотивації до оволодіння професією, в змісті якої домінують не лише пізнавальні, а й альтруїстичні, емпатичні мотиви роботи з людьми; готовність до співробітництва; збалансована система екзистенціально-гуманістичних орієнтацій; високий рівень здатності до рефлексії і самопізнання [4, с. 2].

Крім гуманістичної спрямованості, як важливі складові мотивації до надання педагогічної підтримки, необхідно виділити готовність до цього виду діяльності та сформованість бажання працювати в режимі гуманних відносин. Підтримка, як особливий вид педагогічної діяльності, може розвиватися тільки в тому випадку, якщо майбутній педагог зробить підтримуючу поведінку своїм первинним завданням і буде прагнути надбати необхідні для її здійснення знання й уміння. Можна багато говорити про педагогічну підтримку та технології її реалізації, але якщо у свідомості педагога немає розуміння глибинного сенсу цієї діяльності, підтримка залишиться лише декларацією, ідеальною сутністю, далекою від реального життя. Тому здійснення педагогічної підтримки неможливе без внутрішньої мотивації, в основі якої найвищою цінністю виступає дитина й потреба в наданні їй педагогічної підтримки.

Л. Коваль зазначає, що розвиток професійної мотивації в умовах особистісно зорієнтованої парадигми означає «не привнесення» в особистість готових мотивів, а створення таких умов, при яких необхідні мотиви формувалися б шляхом включення студентів «у взаємодію між собою, викладачем і пізнавальним змістом навчального предмета» [5, с. 151]. Процес формування мотиваційного компонента є найбільш тривалим, оскільки в особистісній сфері зміни відбуваються повільніше, ніж у сфері пізнання.

Зупинимося на аналізі деяких форм занять і методів, які використовувалися у процесі формування мотивації майбутніх педагогів до підтримки дитини. Серед факторів, що складають специфіку цього процесу, можна виділити спрямованість свідомості на себе як на суб'єкта педагогічної діяльності; організацію самопізнання професійно-особистісних якостей; використання спільних форм діяльності; широке залучення студентів у різні види професійних відносин.

Сприятливі умови для становлення мотиваційної сфери створювалися на лекціях з профілюючих дисциплін. Основний наголос робився на вивчення теоретичних основ педагогіки, психології, методичних принципів навчання і виховання дітей; на ознайомлення з їх віковими, психологічними та фізіологічними особливостями. Ці знання дозволили створити теоретичну основу формування професійних мотивів, розуміння значущості та самоцінності дитини, становлення педагогічної самосвідомості. Враховуючи основні положення контекстного навчання, на лекціях моделювався предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності, а засвоєння студентами теоретичних знань як знакових систем було накладено на канву цієї діяльності. Контекст за А. Вербицьким [6], у даному випадку є змістоутворювальною категорією, що забезпечує рівень особистісного включення студентів у процеси пізнання. Цілепокладання здійснюється через проектування кінцевого результату діяльності студента: засвоєння професійно-орієнтованих знань,

уміння використовувати їх у майбутній професійній діяльності, формування стійкої мотивації.

Сутність семінарських і практичних занять полягала в колективному обговоренні теоретичних питань, повідомлень, виконання та захисту перших науково-дослідних завдань. Основними методичними засобами формування гуманістичної спрямованості на цих заняттях стали: дискусії, проблемні завдання й ситуації, тренінги, вправи на самопізнання та саморефлексію.

Особливе значення для студентів на етапі самовизначення має образ ідеального педагога, який, за словами С. Корчинського, представляє еталон дій, поведінки, регулятор самовдосконалення і самоспонування [7]. Ідеал виступає проекцією потенціалу, моральних якостей, духовних цінностей і орієнтацій, гуманістичного способу мислення, творчого характеру діяльності педагога.

Ефективним засобом формування мотиваційних відносин майбутніх педагогів стало використання на заняттях дискусій. Це дозволило не тільки розвинути у студентів професійну педагогічну самосвідомість, але й сформувати психологічну готовність до майбутньої педагогічної діяльності. Ефект досягався у тому випадку, якщо дискусія проходила не в режимі суперечки, а як діалог.

На заняттях широко впроваджувалися й інші методи та прийоми активного пізнання (прийом створення ситуацій емоційного переживання, метод пошуку оригінальних ідей), які підсилювали процес формування мотивації та стимулювали творчу активність студентів.

Значний потенціал у формуванні мотивації майбутніх педагогів до надання педагогічної підтримки проявився у процесі використання ділових ігор. Ділова гра – це різновид продуктивної діяльності, що будується на основі діалогічного спілкування з посиленням ініціативи студентів, з установленням постійного зворотного зв'язку. У цьому випадку основним мотивом діяльності є не результат, а сам процес, що впливає на усвідомлення мети і значущості особистісно зорієнтованого підходу до дитини.

Використання в експериментальному навчанні ділових ігор дозволило студентам наочно уявити реальну педагогічну ситуацію та визначити стратегію власних дій; вивчити складові частини проблеми, виявити найважливіші з них і поетапно відпрацювати професійні вміння в імітаційному режимі; упровадити практико-орієнтований характер навчання й створити умови максимально наближені до умов освітнього процесу.

Формуванню мотивації майбутніх педагогів сприяло використання тренінгів, що спрямовані як на окремі характеристики, так і в цілому на формування особистості студента. Ефективність тренінгу полягає в тому, що він об'єднує в собі як елементи навчання, так і виховний вплив. До його специфічних рис слід віднести: дотримання ряду принципів групової

роботи; застосування активних методів групової роботи (групові дискусії, рольові ігри); об'єктивація суб'єктивних почуттів та емоцій учасників групи; вербалізована рефлексія; фасилітаційна організація простору спілкування (фасилітатором виступає викладач як керівник тренінгу).

З метою оперативної діагностики та оцінки динаміки розвитку мотивації готовності майбутніх педагогів до надання дитині педагогічної підтримки проводився моніторинг, у ході якого використовувалися методи тестування, бесіди, ранжирування. Аналіз результатів показав, що в мотиваційній сфері студентів відбулися істотні перетворення, що характеризуються зміною суб'єктивно-значимих мотивів мотивами соціальної допомоги (від вирішення особистих проблем і морального задоволення до прагнення допомагати дітям, підтримувати їх і стати висококваліфікованим фахівцем).

Таким чином, успішне формування мотивації майбутніх педагогів до надання дітям педагогічної підтримки буде забезпечене за реалізації таких умов, як усвідомлення студентами мети своєї професійної підготовки, забезпечення практико-орієнтованого характеру навчання, розвиток їх професійного інтересу.

Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення навчально-виховного процесу в закладах вищої професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Газман О. С. Неклассическое воспитание. От авторской педагогики к педагогике свободы / О. С. Газман. – М. : Издательский дом «Новый учебник», 2003. – 320 с.
2. Слостенин В. А. Психология и педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слостенин. – 8-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 576 с.
3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зазюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зазюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
4. Данилова Т. М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – Київ, 2004. – 19 с.
5. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.
6. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС, 2004. – 84 с.
7. Корчински С. Моделирование структуры образа идеального и реального учителя на уровне совокупных представлений у различных субъектов педагогического взаимодействия : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Корчински С. – Київ, 1998. – 420 с.